

[Szilágyi Ákos]

Posztpetőfi Sándor

Szibériai Borbély

A XXI. század költőihez

Talált vers¹

Barguzinból jöttem, mesterségem címere: Posztpetőfi Sándor – klímakutató. Tíz éve kutatom a klímát a szibériai Barguzinban, ahol a 1991-es nagy meteorológiai rendszerváltás óta egész évben rekkenő nyár van. Szeretéágazó földtani és égtani kutatásaim közepette találtam rá sok évvel ezelőtt – véletlenül és váratlanul – barguzini Petőfi Sándor kéziratos hagyatékára – mint tudják, ő itt van, pontosabban itt *volt* eltemetve –, többek között a szakirodalomban újabban csak „klímaversekként” emlegetett korpuszra. Ebből a korpuszból emelkedik ki egy vers – azt hiszem, Posztpetőfi Sándor klímaköltészetének csúcsa –, amelyet úgy is fölfoghatunk, mint

¹ Elhangzott a Litera előszilveszteri mulatságán 2016. december 30.-án, a Trafóban.

hozzászólást konferenciánk napirendi témájához. Ezért, ha megengedik tisztelt kartársaim és kortársaim, szeretett hallgatóságom, és a magyar emberek, ezen a Trafóban megrendezett literai klímacsúcson most ezt a verset fogom fölolvasni, mint a még csak langyosodó XIX. század költői üzenetét az egyre forróbb XXI. század költőinek.

Az örökös szibériai száműzetésre ítélt magyar költő, Posztpetőfi Sándor nem hírből ismerte a klímaváltozást. Saját bőrén tapasztalta meg még a 19. század végén egy szibériai fegyenctelepen, nem messze Barguzintól. Itt csapta meg őt először a közelgő ökológiai katasztrófa fagyos lehelete, mikor is megpillantotta az első úgynevezett erdő-borotvát – az Amerikából importált gőzmeghajtású erdőirtó munkagépet –, melyet feltalálója tréfásan Szibériai Borbélynak (*Szibirszkij Cirulnyik*) nevezett el. Száz évvel később ennek a találmánynak a történetét dolgozta fel *Szibériai Borbély* című monstruózus filmjében Nyikita Mihalkov, orosz rendező, nem is sejtve, hogy a gépezetet – mint az azóta megtalált barguzini kéziratokból ma már tudjuk – a szibériai rudabányák foglya, a cári rab, Posztpetőfi Sándor is megénekelte egyik költeményében. De ekkor már nem a technikai csodák – gőzparipák, vasutak, mozdonyok – iránti ifjonti elragadtatás hangján („*Száz vasutat, ezeret!*”), hanem a gépekben és gépezetekben csalódott, sokat tapasztalt, korosodó idős férfiember kiábrándultságával és keserű iróniájával harsogta a világba a régi sorokat: „*Ez a gép tán egyenest // a Másvilágba megy velünk!*” – „másvilág”-on

most már nem a Kánaánt, nem is a Paradicsomot, hanem a Gyehennát, a Poklot értve, ahová hisz ő akkor már úgyszólván meg is érkezett. (Itt jegyzem meg, hogy a nevezetes gépszörny működőképes hasonmása – az orosz kormányval kötött, hétszáz évre titkosított megállapodás alapján – hamarosan látható lesz a budapesti Közlekedési Múzeumban is, persze csak ha már munkáját elvégezte: a fáktól borostás, bozótoktól torzonborz Városliget arculatának illő leborotválását követően.)

Posztpetőfi töredékesen fennmaradt naplójában találunk egy 1889. december 30-i bejegyzést a szibériai erdőmészárlásokról, amelyben egy erdőirtáson dolgozó kínai kényszermunkás szavait idézi: „Kínában valaha a legöregebb, leghosszabb időt megélt fákat személyeknek tekintették és illő tisztelettel néztek fel rájuk. A fának eleven lelke, szelleme volt, szent lénynek számított, aki lombkoronájával összeköti az eget a földdel.” Ezt rögzíti naplójában Posztpetőfi és keserűen hozzáteszi: „De hol van már az a Kína, hol van az a világ, amelyben a fák kivágása gyilkosságnak számított és az istenek bosszúját vonta maga után, ahogy azt még Ovidius örökítette meg az *Átváltozások*-ban a Ceres ligetére baltát emelő Erychthon legendáját elevenítve fel:

*„Mégsem fogta vasát Triopas fia vissza e fától,
ad ki parancsot a szolgálknak, vágják ki tövestül
és amikor habozásuk látja, kikapja az egyik
kézből a fejszékét, s bösz szívvel mondja beszédét:
»Nemhogy egy istennő kedvence, de volna e
tölgyfa]
istennő maga is, lombostul dől le ma mégis.«*

*Igy szól, s oldalvást csóválja a légben a baltát;
 megremegett, felsóhajtott Deo terebélye,
 lombja is elsápadt, sápadtak rajta a makkok,
 hosszú nagy ágait is haloványság lepte be végig.
 És amikor törzsébe sebet hasított a gonosz kéz,
 sértett kérgéből nem másképp folyt ki a friss vér,
 mint oltárok előtt, ha a roppant nagy bika eldől,
 árad a vércsobogás a leszelt nyak csonka tövéből.”*

Tegyük hozzá: Ovidus egyetlen fa megöléséből csinált ekkora hűhót, pedig azokban a mítoszi időkben a földet még legalább hatmilliárd hektárnyi erdő borította. Az eltelt kétezer, de főleg az utóbbi kétszáz évben ez az erdős terület csaknem felére, három és fél milliárdra zsugorodott az erdőégetések, a legális és illegális fakitermelés miatt és évről-évre tovább zsugorodik. Oroszország, melynek területét egykor 80 %-ban borították erdők, csak Brazíliához mérhető veszteségeket szenvedett el az utóbbi ötven évben. Az a hatalmas – a krasznojarszki régiótól Irkutszkig húzódó – összefüggő erdősáv, amelyet Anton Pavlovics Csehov 1890-ben – Posztpetófi naplóbejegyzésével szinte egyidőben – még megcsodálhatott a szahalini fegyenctelep felé utazva, ma már sem nem húzódik, sem nem függ össze, sem nem csodálható meg.

A szép, új világ emberisége planétánk egyre tüzeőbb platniján ugrálva megmutatta, hogy féltüdővel is lehet élni, és ha kell, negyedtüdővel, sőt, tüdő nélkül is. Mert az evolúció nem ért véget. Ahogy a *homo silvanus* adta át helyét egykoron a *homo erectus*nak, úgy lép most az ő helyére a *homo zombicus*.

Annyi történik csupán, hogy elhullik, aki nem bírja a váltást, nem bírja az iramot. A bolygó élenjáró megapoliszaiban – Pekingtől Budapestig – javában folyik egy új, még az eddiginél is civilizáltabb emberfajta kitenyésztése („hé, nem az erdőben vagyunk!”). Ez az emberfajta dacol a klímaváltozással, egyik klímacsúcsot dönti meg a másik után, nem szenved sem melegtől, sem hidegtől, szabad levegő helyett beéri palackossal, és a mindenkor megindulni kész sötét erdők, az égbe törő, jobbra-balra ingadozó, megbízhatatlan fák helyett a biztonságos és hűségees betont választja.

Szibériai Borbély

ria-ria-Szi-bé-ria!
 zúg az erdő – hang-ária!
 írógép zúg: „költőnk s kora”
 kattogva mint gépzongora

ria-ria-Szi-bé-ria!
 fegyencgyarmat – paródia!
 bűnének mert láger fia
 bőrére kell íródnia!

ria-ria nagyária
 erdő-radír – Borbély Fia
 ördög-radír tű-zongora,
 hernyótalpas ármádia

őrült Borbély éppen olyan
 hadonászva aki rohan
 a kezében – nincs rá szavam –
 kifent véres borotva van

ria-ria Bar-bá-ria!
 jön a barbár Ugar Fia
 ferdeszemű Harag Fia
 Hám közeleg Noé fia

Hám közeleg – Godot Fia
 az Ős-Tahó haramia
 kell már nagyon rombolnia
 bömbölnie tombolnia

kattog az ég fogazata
 kattog a gép fogazata
 vasöklével – ria-ria! –
 lesújt erdők bordáira

körben vérben erdő kushad
 vörösfenyő térdre roskad
 sír a sok fa sír mint kised
 esdekelve Heródesnek

értünk irtunk nem ellenünk!
rendszerrel együtt működünk
csapágy küllő fogaskerék
csavar rajtuk egyet a gép!

egyre nagyobb – nő az irtás
nőjj fel hozzá te is elvtárs!
nem nagy még az ember – d'megnő
ringassa hát államteknő!

döntsd az erdőt döntsd a fákat
irtsd ki az összes fajtákat!
ne maradjon csak e fanyél
balta nyele mely nem henyél

köszöntse őt vastap-vastaps
dörgedelmes diadalmas!
mint ha fejet csap le kardvas,
lakodalmas-vigadalmas!

de népének nem lesz híja
övét ha hazahíjja –
végnemzedék halál sarja
föld sírját ha körülállja

körülállja népek raja
köré gyűl nagyja s apraja
hullámszik a gyász moraja:
Kálvá-ria Kálvá-ria
ria-ria-Kálvária!

